

4. Religieuzen¹

Het religieuze leven: van grote naar kleine goedheid

Inleiding

Schrijven naar religieuzen geeft mij steeds een bijzonder gevoel. Ik schrijf naar mensen bij wie ik thuiskom. En dat ondanks de grote verscheidenheid die er bestaat tussen zoveel religieuze families. Er is “iets” dat maakt dat je elkaar begrijpt en daar geen verdere woorden moet aan verspillen. En toch hebben we elkaar veel te vertellen.

Komende uit de monastieke wereld was ik erop gesteld om zo vlug mogelijk de religieuzen in ons bisdom te leren kennen. Mijn initieel plan werd quasi onmiddellijk gedwarsboomd door de volledige lockdown en de daaropvolgende coronagolven. Toch ben ik erin geslaagd om onze religieuze congregaties te bezoeken. In principe breng ik het eerste bezoek steeds samen met de bisschoppelijk gedelegeerde (ik doe dat ook zo in de andere vicariaten). Daar is een dubbele reden voor. In de eerste plaats: duidelijk maken dat we samenwerken en dat ik vertrouwen heb in mijn medewerkers. Nadien kan ik natuurlijk – zoals iedereen – persoonlijke contacten hebben, maar voor die eerste ontmoeting vind ik de symboliek van het samen gaan wel belangrijk. En ten tweede geeft mij dat de gelegenheid om telkens heel even voor te bereiden waar ik naartoe ga en na het bezoek enkele punten die we beiden gehoord hebben te checken. Er zijn nu eenmaal veel zaken die een nieuwkomer niet hoort of begrijpt. En dat begint al met: over welke congregatie gaat het hier en wat is haar spiritualiteit? U kent misschien het mopje dat vraagt wat God de Vader niet weet. Hij weet bijvoorbeeld niet wat een dominicaan

---

¹ Het **algemene deel** van de visietekst *Samen Kerk opbouwen vanuit de Geest* (11 april 2021) en de delen over de **nieuwe parochie** (13 mei 2021), de **priester** (20 augustus 2021) en het **permanente diaconaat** (1 november 2022) zijn reeds gepubliceerd. Je vindt ze terug op www.bisdomgent.be : kies in het linkermenu: Beleidsdocumenten.

(predikheer) zal zeggen als hij de preekstoel beklimt. Maar Hij weet evenmin hoeveel vrouwelijke congregaties er bestaan (ik kan Hem al inlichten dat wij in het bisdom Gent 45 vrouwelijke congregaties hebben!). Dat je dan als simpele bisschop vraagt wie we gaan bezoeken zal dus niemand verwonderen.

Het is voor mij nu een boeiende tocht geworden in de wereld van de religieuzen in ons bisdom. Er zijn mij vrij vlug een aantal zaken opgevallen en die worden steeds maar meer bevestigd. Mijn bevindingen heb ik onderverdeeld in **drie delen**. Eerst enkele vaststellingen. Vervolgens: toekomst? Tenslotte enkele praktische beschouwingen.

Laat mij voor alle duidelijkheid meteen aanstippen dat het vooral om apostolische religieuzen gaat, die in de overgrote meerderheid zijn. Ze worden als volgt gedefinieerd: “*Apostolische religieuzen zijn actief in stad en dorp, als pastor en parochiale werkster, in het onderwijs en de ziekenverpleging, in bejaardenzorg en in sociaal werk... Ze wonen bij je in de buurt, in een klooster, een huis in de straat of in het kloosterpand van een instituut*”.² Ik zal het tussenin ook hebben over contemplatieven, die meer teruggetrokken leven in abdijen en monasteria. Maar de scheiding tussen die twee categorieën is natuurlijk relatief. Het meeste wat hier verteld wordt, geldt voor allen zonder uitzondering.

I. VASTSTELLINGEN

Opvallend is natuurlijk het afslanken van het aantal. Het kan verwonderen dat ik daarmee begin. Als ik een theorie over het religieuze leven zou moeten schrijven dan zou ik een heel ander vertrekpunt nemen. Maar starten bij wat iedereen ziet, is waarschijnlijk een goed en realistisch begin. Dat was ook het vertrekpunt van de voorstelling van het religieuze leven in ons land tijdens het ad liminabezoek van de Belgische bisschoppen in november (21-25 november 2022). Ik kan hierbij anekdotisch vertellen dat het bezoek aan het *Dicasterie voor de Instituten van Gewijd Leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven* (ik vermoed het dicasterie – voorheen ‘congregatie’ genoemd - met de langste en moeilijkst te onthouden naam) het allereerste dicasterie was dat de Belgische bisschoppen bezochten. Het deed me ergens wel deugd.

Voor het ogenblik hebben wij in ons bisdom drieënveertig diocesane congregaties (gemeenschappen waar de bisschop direct verantwoordelijk voor is), vier congregaties van pontificaal recht en vier contemplatieve congregaties die ook van pontificaal recht zijn. Tot in een recent verleden hebben zij voor een belangrijk deel niet alleen het kerkelijk gelaat van ons bisdom bepaald, maar ook het socio-culturele leven in Vlaanderen. Een onvoorstelbaar aantal klinieken, woonzorgcentra en scholen is door religieuzen gesticht. In onze streken hebben vele congregaties hun oorsprong gevonden in de negentiende eeuw. De Kerk ging naar de periferie van die tijd om onderwijs te geven aan kinderen die niet naar school konden gaan, om oude-

---

² <https://www.urv.be/nl/religieuzen-wie-zijn-ze/religieuzen-in-vlaanderen>

ren en kinderen een thuis te geven, om armen op te nemen in gasthuizen en ziekenhuizen (historisch gezien is de kliniek een kerkelijk initiatief!). De geest waarin dat gebeurde was door de tijd gekleurd – hoe zou het anders kunnen? Maar die congregaties zijn geëvolueerd met hun tijd en hebben instellingen ontwikkeld die algemeen geprezen werden voor hun hoogkwalitatief niveau. De meeste zijn nu door leken overgenomen. Sommigen van hen zetten de spiritualiteit van de congregatie verder op een bewonderenswaardige wijze. In andere gevallen houdt die doorstroming snel op. Die geestelijke verarming kan heel erg pijn doen. Maar dit is hier mijn onderwerp niet. Wat stel ik vast bij de religieuzen zelf die aan de basis lagen van zoveel goeds voor de maatschappij en de Kerk?

Het gaat niet alleen om een vermindering in aantal, maar misschien nog meer om ouder worden. Dat is nog iets anders. Bij een niet gering aantal congregaties kan je spreken van een eindtijdbeleving. Ze krijgen immers te weinig of geen aanwas en dus geen vervanging. De vele congregaties die ons bisdom rijk is telden amper een halve eeuw geleden soms nog honderden leden, verspreid over verschillende huizen. De meeste (op enkele uitzonderingen na) zijn op een halve eeuw tijd gereduceerd tot een tiental leden, met een gemiddelde leeftijd van rond de tachtig, zelfs vijftachtig jaar. Zusters en broeders die vroeger met velen hun werk hadden in grote instellingen wonen nu nog met enkelen samen, al lang op pensioen, en voor zover en zolang het nog kan, op elkaar aangewezen. Het gaat dus om bejaarde, soms hoogbejaarde mensen. Ze hebben de soepelheid niet meer om zich vlug aan nieuwe omstandigheden aan te passen. Toch moeten ze het doen. En ik stel vast dat dit in veel gevallen op een goede manier gebeurt. De zorgzaamheid voor elkaar is soms ontroerend reëel. Iemand die zelf geen religieus is, maar een goed zicht heeft op het religieus landschap in ons bisdom, schreef volgens mij heel juist: *“Wat mij fel treft is dat er in de congregaties – en dat is algemeen – zo goed gezorgd wordt, met veel liefde, voor de bejaarde, hoogbejaarde en soms ook zwaar zorgbehoevende medezusters. Maar er gaat ook bijzondere aandacht naar zusters die verhuizen naar een zorginstelling. Die overstap (toch een ingrijpend gebeuren, en dat op hoge leeftijd) wordt meestal zo goed mogelijk voorbereid en begeleid. (...) Mensen zoals ik (‘in de wereld’ zoals dat dan heet) kunnen daar alleen maar van dromen”*. Men heeft geleerd elkaar te aanvaarden en te helpen. Ja, te beminnen. Ik weet uit ervaring hoe moeilijk dat kan zijn. Maar we moeten toegeven dat een leven met minder verantwoordelijkheden ook enger wordt. Dat is dan weer een nadeel. Kleine dingen kunnen grote problemen worden. Gelukkig de ouder wordende mens die open van geest blijft en wiens wereld groter is dan de eigen woonkamer. Dat is een echte zaligspreking. Maar men heeft het niet altijd geleerd. En toch zijn velen erin geslaagd tot die openheid te komen, vaak vanuit hun persoonlijke levenservaring, steunend op een rijk spiritueel leven en dankzij de middelen die we vandaag hebben om ons te informeren, zowel binnen- als buitenkerkelijk. Openheid van geest is iets anders dan diploma’s hebben of een hoge positie bekleed hebben in de hiërarchie. Openheid van geest is een vorm van eenvoud en nederigheid. Maar ook een authentieke vorm van intelligentie... de intelligentie van het hart. En het is soms wat mij nog het meest ontroert en ... overtuigt, omdat je daar precies de spirituele basis onmiddellijker voelt. Het is mooi als de hele gemeenschap die openheid van geest cultiveert. Je kan dat vinden tot in contemplatieve gemeenschappen die voor een buitenstaander op het eerste gezicht van de maatschappij afgesloten zijn. Maar ze zijn bijlange

niet gesloten van hart en brengen veel begrip en empathie op voor wat mensen meemaken!
Daar heerst de vreugde van het evangelie.

Opvallend lijkt mij daarbij de **onthechting** van de religieuzen tegenover de instellingen die ze zelf gesticht hebben. Sommige congregaties hebben niet één kliniek of school gesticht, maar tientallen. Zij moeten daar nu afstand van nemen bij gebrek aan roepingen (met als gevolg een tekort aan eigen gekwalificeerd personeel). Maar ze kunnen echt loslaten en op een indrukwekkende manier. Ze begrijpen dat de tijden veranderd zijn en kunnen dat op veel punten toejuichen. Er blijft een gerechtvaardigde fierheid voor het verleden. Sommigen spreken over vroegere tijden met een zekere nostalgie. Er is pijn omdat zoveel moois voorbij is. Is dat niet normaal? Het is zo menselijk! Maar ik vind de innerlijke vrijheid waarmee dat alles beleefd wordt indrukwekkend in een wereld die getekend is door prestatie en succes en waarin men vooral denkt in termen van zelfrealisatie en materiële efficiëntie.

Je voelt op die manier bij onze religieuzen **de impact van een sterk geloof**. Laat mij daar nog iets over zeggen. Als ik vraag hoe ze zich voelen bij het moeten loslaten en achterlaten, dan hoor je: “*Ja, bisschop Lode, we deden dat voor Onze Lieve Heer, hé. Niet voor onszelf*”. Ondanks het engagement van heel hun leven, in sommige gevallen letterlijk dag en nacht, geeft het geloof hen een indrukwekkende innerlijke vrijheid, die niet alleen de moed gaf om te stichten, maar later ook om er afstand van te nemen. Soms is het een geloof met de schoonheid van de eenvoud, want velen hebben nooit de kans gekregen om een degelijke theologische vorming te volgen. Men was daar om te werken, niet om te speculeren... een zeer pragmatische ingesteldheid, vooral in vrouwelijke congregaties! En toch was dat leven een bron van authentiek geluk. Ik heb verschillende concrete en mooie voorbeelden voor ogen (ook die van mijn eigen groot tante, uit de mooie tijd van de tante nonnekes!). Ik wil dat geloofsgetuigenis van vele religieuzen hier met grote dankbaarheid duidelijk naar voor brengen en zou wensen dat het meer gekend is. Het is een enorme les in geloof en levensmoed.

II. **TOEKOMST?**

Het gaat steeds om **het religieuze charisma**. In veel gevallen is dat charisma aan het wegdeemsteren. Iedere congregatie heeft zijn eigen spiritualiteit. Die is binnen de actieve (“apostolische”) congregaties vaak gebonden aan concrete, historische situaties. Het ging – en gaat – om noden verlichten. Die noden veranderden soms, of diezelfde noden worden vandaag door anderen overgenomen. Vanuit ons gelovig zijn stimuleren we vooral een bepaalde geest – ik denk aan eerbied voor het leven, eerbied voor iedere mens, wie hij ook is, om hem steeds nieuwe kansen te geven. Maar dat verantwoordt niet altijd dat we daar als Kerk nog heel eigen instellingen voor hebben. In ieder geval hebben we er het nodige personeel niet meer voor. Iemand schreef mij: “*Het actieve apostolaat van de meeste religieuzen – opvoeding, zieken- en ouderenzorg – wordt vandaag behartigd door andere initiatieven in onze maatschappij.*” Zowel de mensen die er “verzorgd” worden als de competente medewerkers in personeel en directie verhouden zich vaak anders ten opzichte van geloof en Kerk. Niet zelden is dat voor

hen eerder vreemd geworden. Hoe zou het anders kunnen? En ze doen hun werk vaak heel goed, met grote moed en een enorme inzet. De maatschappij heeft op die manier minder nood aan veel van onze congregaties. Het werk is door anderen overgenomen. Vaak wordt geprobeerd om de geest van de congregatie verder te zetten in de door haar gestichte instellingen. Ik stel met bewondering vast dat dat in sommige gevallen heel efficiënt gebeurt. Maar soms groeit de instelling ook snel en helemaal weg van de oorspronkelijke geestelijke inspiratie. We kunnen dat alleen maar vaststellen. Ik denk dat we dat ook mogen beleven zonder onnodig schuldgevoel. Er zijn nu eenmaal veel minder roepingen, terwijl er in Vlaanderen nog steeds 275 moederhuizen van congregaties zijn! En dat in een gesecculariseerde en pluralistische maatschappij waarin de rol van de Kerk bescheidener en anders is geworden. Laat mij daaraan toevoegen dat men vandaag ook op een andere basis roepingen onderscheidt dan vroeger het geval was. Men vertelde bij de trappisten dat de redenering ooit was (gelukkig lang geleden en voor mijn tijd): “als hij het volhoudt zal het wel een roeping zijn”. Het leven was inderdaad zo hard dat je, om het vol te houden, wel daartoe geroepen *moest* zijn. Dat dacht men althans. Maar, was het een authentieke roeping? Vandaag hebben we daar sterke twijfels over. Dat er in een veranderde maatschappij en met andere criteria ter onderscheiding kleinere aantallen zijn is dus normaal. Men kan vandaag zijn sociale drijfveer uitleven op andere – meer profane – manieren. Maar we mogen en moeten vooral dankbaar zijn voor het verleden, waarin zoveel pionierswerk gebeurd is met blijvende resultaten. Het zou goed zijn moest de maatschappij zich daarvan bewust blijven, want het gaat om haar eigen wortels, om haar erfenis.

Wat blijft en toekomst heeft is ***het essentiële van ons religieuze leven***. Realisme dwingt ons ertoe te aanvaarden dat veel gemeenschappen in hun laatste levensfase zijn. Dat wil niet zeggen dat ze geen opdracht meer hebben in deze wereld of dat onze religieuze roeping verdwijnt. Zolang je er bent heb je een betekenisvolle plaats. En je kan daar zelf aan meewerken, onafhankelijk van je leeftijd. Integendeel: de leeftijd speelt daar precies soms een positieve rol in. Ik denk aan de invloed die grootouders vandaag op hun kleinkinderen hebben. Dat kinderen van hun grootouders houden is, op zich een natuurlijke zaak. Maar vandaag is het een bijzonder fenomeen, door de psychologen opgemerkt. Daarin speelt mee dat grootouders meer dan vroeger hun kleinkinderen opvangen thuis. En op die manier kunnen zij levenswaarden doorgeven zoals de ouders dat niet kunnen, bij gebrek aan tijd of omwille van andere zorgen. Ik zie iets gelijkaardigs bij onze ouder worden religieuzen. Ze moeten niet meer werken in hun instellingen van vroeger. Ze kunnen dat ook niet meer. Maar ze getuigen van wat essentieel is in het religieuze leven – in het leven tout court: liefde en geloof. In het religieuze leven krijgt dat geloof wel een bijzonder accent. Het gaat hier niet alleen over een geloof dat dient tot iets anders, dat de wereld moet veranderen. Dat is natuurlijk zinvol, een echte geloofsopdracht, maar die is aan oudere mensen vaak niet meer besteed. Wat blijft er dan nog over? De kern van het geloof. In die zin evolueren religieuzen in apostolische congregaties naar een meer contemplatief religieus leven en putten daar kracht uit. (Dit is geen poging tot recuperatie van mijnentwege!) Ik vernam met plezier hoe “*verrassend en deugddoend het was een zuster te horen zeggen: Al biddend val ik dan wel eens in slaap, maar bij Onze Lieven Heer mag dat, hé.*” Van vertrouwen gesproken!

Misschien kunnen we die evolutie naar een “apostolisch contemplatief” leven, lezen in een puntgedicht van Angelus Silesius: “*Wie God om gaven smeekt/ weet niet wat hem ontbreekt./ Hij spreekt het schepsel aan/ maar laat de Schepper staan*”³. Daarmee is niet alles gezegd, maar wel iets belangrijks. Het gaat in het contemplatief geloof eigenlijk om de Schepper zelf. En dat is een gevorderde graad van liefde, als we Bernardus van Clairvaux mogen geloven: “*Wie zich tot de Heer bekennt, niet omdat deze goed voor hem is, maar omdat Hij (gewoon) goed is, die heeft God werkelijk lief om God en niet om zichzelf*”⁴. Onbaatzuchtige liefde. Daar gaat het om. Daar kan een mens een heel leven naartoe leven. Hij kan er ook van leven. Die mens zit vandaag met veel vragen over de zin van het leven. Kan je een groter geschenk geven aan die wereld die wanhopig op zoek is naar levenszin?

Hier kan ik even aanstippen dat de rol van onze contemplatieve gemeenschappen precies is dat essentiële te belichamen. Christus ontvangen als het centrum van ons leven. Daarmee geven ze niet alleen een getuigenis voor de hele Kerk, maar zijn ze ook bemoedigend voor onze apostolische congregaties. Je kan van het contemplatieve leven ten volle leven, openbloeien en ook in de wereld staan zonder van de wereld te zijn. Je kan van die wereld houden.

III. PRAKTISCHE BESCHOUWINGEN

1. Twee **voorafgaande beschouwingen** wil ik niet uit het oog verliezen. Ze spelen in alles mee als achtergrond.

a. Een prioritaire zorg: persoonlijke vorming. Wat doe je als religieus vandaag om je geloof – en meteen ook je capaciteit om te beminnen! – te verdiepen? Dat is inderdaad niet alleen een spirituele, maar ook een praktische vraag. Wat doe je – concreet – om je geloof te voeden? Want een geloof dat je niet voedt wordt oppervlakkig. Dat voedsel is in normale omstandigheden verzekerd in de eerste jaren (postulaat, noviciaat en zelfs langer). Maar aan de andere kant van de levenslijn, als je ouder wordt? Iedereen heeft andere noden, naargelang zijn leeftijd, gezondheid en mogelijkheden. Een gevolg van de hoge leeftijd en het kleine aantal is dat er minder studiedagen georganiseerd worden en zelfs nog weinig of geen vorming meer ter plaatse. Als mensen zich niet meer kunnen verplaatsen wordt de situatie nog prangender. Corona heeft dat alleen maar versterkt. Sommigen lijden daar echt onder. De vraag moet dus gesteld worden: wat er kan gebeuren op een realistische manier? Want van daaruit moet de inspiratie komen tot eventueel nieuwe vormen van religieus leven. De wereld staat immers telkens voor nieuwe vragen en wij komen daar ook mee in contact. We worden in vraag gesteld! We willen erop antwoorden vanuit de kracht van ons geloof. Maar ook op een “geloofwaardige” manier voor de mensen van vandaag en in onze cultuur. De vorm en de grootte van het aantal leden in een congregatie zijn eigenlijk bijkomstig. Je kan met zeer weinig mensen betekenisvolle dingen doen en inspirerend zijn. Ik ben ervan overtuigd dat er altijd religieus

³ Angelus Silesius, *De pelgrimstocht – Epigrammen I*, 174. Vert. Piet Thomas. De Wilde Toemaat, Amsterdam, 2021, p. 27.

⁴ Bernard van Clairvaux, *Een God om lief te hebben*, 26. Kok/Kampen, 1997, p. 63.

leven zal zijn. Van meet af aan en de hele geschiedenis door zijn vrouwen en mannen Jezus gevolgd op een radicale wijze. In het Lichaam van Christus hebben we onze plaats⁵. Misschien klein maar belangrijk. Ik las de volgende bemoedigende woorden: *“De congregaties/ordes blijven ‘op hun oude dag’ achter met de uitdaging om op een nieuwe wijze te ontdekken hoe ze als religieuzen kunnen leven. We mogen onze ogen en ons hart niet sluiten voor de vele kiem- en groeikansen in de gestalten van het religieuze leven”*. Onze kiem- en groeikansen zien! Wat mij betreft durf ik stellen dat we, om dat te kunnen, moeten vertrekken vanuit de kern van ons geloof en onze religieuze roeping, die aan ons engagement een eigen inhoud geeft, een eigen manier om het Rijk Gods te helpen realiseren op aarde. Zonder die kern kan men hetzelfde engagement even goed elders (en misschien efficiënter) beleven. Maar voor ons is dat engagement onmisbaar. We zetten immers Jezus’ werk voort: *“De Geest des Heren is over mij gekomen, omdat Hij mij gezalfd heeft. Hij heeft mij gezonden om aan armen de Blijde Boodschap te brengen... om een genadejaar van de Heer af te kondigen”* (Lc 4). Deze zending richt zich natuurlijk tot ieder van ons, wie hij of zij ook is. Ook tot de contemplatieven en tot de kluzenaars. Maar... ieder op zijn plaats. In die zin zal wat de religieuzen in het verleden gerealiseerd hebben vruchten blijven dragen. We mogen daar vertrouwen in hebben. Jongeren kijken uit naar plaatsen waar niet alleen gesproken wordt over een zinvol leven, maar waar het ook concreet beleefd wordt, ongeacht de leeftijd. Het feit dat ouder wordende mensen blijven leven vanuit hun grondinspiratie, spijs alle veranderingen in de cultuur en de hedendaagse moeilijkheden, dat geeft hoop. Dit is ook de manier waarop onze congregaties, ongeacht hun aantal of leeftijd, vandaag nog profetisch kunnen zijn. Het religieuze leven heeft dat in alle culturen en doorheen de eeuwen heen altijd opnieuw gedaan en bewerkt. Soms was het na een lange rustperiode of zelfs afwezigheid. Maar de religieuze vonk luidde telkens een nieuwe bloeiperiode in. Het evangelie waarschuwt er ons voor: we hoeven niet te weten hoe vruchtbaar we zijn. Maar dat we door onze eenvoudige trouw meewerken aan het Rijk Gods, dat is zeker.

b. Jongere zusters. Ik denk hier aan de 50- en 60-jarigen. We mogen ze niet vergeten! Twee fouten moeten vermeden worden.

Eenzijds geen rekening met hen houden, omdat ze tot de absolute minderheid behoren. Ze moeten zich schikken. Maar iedereen heeft recht op toekomst. Niemand moet zichzelf levend begraven of laten begraven. De vraag is dus wat hun toekomst is? Alleen voor hen is toekomst eigenlijk een vitaal begrip. Ze zullen het meemaken. Zij zullen die moeten realiseren in de heel concrete maatschappij van vandaag en morgen. Maken we hen het leven daarin gemakkelijker of houden we hen gegijzeld?

Er bestaat een andere fout, die frequent voorkomt met even nefaste gevolgen. Sommige “jongere” religieuzen worden overvraagd. Zij zijn de enigen die “het nog kunnen doen”. Dus moeten ze het maar doen. Zij cumuleren taken, wat hen doet leven in een voortdurende stress. Ook dat kan niet.

---

⁵ Zie : 1Ko 12, 12-30.

Ik ben er mij wel van bewust dat een antwoord op die beide vragen niet simpel is en een gezamenlijke aanpak vereist, meer nog dan het vroeger het geval was. Hoe kunnen jongere religieuzen zich positief ontplooiën als mens en religieus? Stilaan worden we rijper in ervaring op dat vlak en kunnen we lessen trekken. Hoe kunnen we de synodale weg hier toepassen om tot een goed onderscheidingsproces te komen?

2. Ik ga verder met een reeks **meer praktische beschouwingen**. In de eerste plaats de organisatie van ons gebedsleven. Hoe zit het met de *eucharistieviering* en met de communie? Met de voorganger in de viering? De vraag is hier wellicht te kort en te bruusk gesteld om er meteen een antwoord op te geven. Maar ze komt vaak voor. Het antwoord is meestal: we doen wat we kunnen. En dat is eerlijk. In de meeste religieuze gemeenschappen was er vroeger een dagelijkse eucharistieviering. Velen hadden een aalmoezenier ter plaatse. En, voegen sommigen er met spijt aan toe, nu de tijd voorhanden is om zonder werkdruk aan de eucharistie deel te nemen, is die viering er niet meer. Ondanks hun begrip voor de praktische organisatieproblemen neemt het de ontgoocheling niet weg. Het *getijdengebed* krijgt gelukkig meer aandacht. En dat is goed, hoe beperkt en begrensd de uitvoering ervan ook moge zijn. Zingen of reciteren is nog steeds beter dan alleen luisteren naar een CD. Veel religieuzen maken dankbaar gebruik van de mogelijkheden die radio en televisie bieden, vooral als ze zich niet meer kunnen verplaatsen om buitenhuis aan de eucharistie deel te nemen.

3. *Het bestuur* binnen kleine congregaties.

- Van *de oversten* wordt in de huidige congregaties soms veel – te veel – gevraagd. Soms worden hun mandaten steeds opnieuw verlengd (er is immers geen opvolging meer mogelijk) en dat ondanks hun meer dan respectabele leeftijd of gezondheidsproblemen. Ze doen het uit pure dienstbaarheid, ook als ze er zich niet voor “gemaakt” voelen. Ze zeggen: “iemand moet het doen; ik zeg dus: ja!” Ze verdienen het grootste respect. Gelukkig is er binnen de gemeenschap soms veel liefde voor de oversten en waardering voor hun inzet. Maar je voelt evenzeer bezorgdheid: hoelang kunnen ze zoiets nog volhouden?

- *Leken in verantwoordelijkheid*. We hebben al lang geleerd van samen te werken met leken op bepaalde posten. Maar wat doen we als het bestuur binnen de eigen congregatie niet meer mogelijk is, omdat de oversten verdwijnen of het niet meer aankunnen? Is er zelfs overal nog een algemene overste? We beleven echte noodsituaties. Als een congregatie nog bestaat uit één enkele gemeenschap is het soms al moeilijk om zelfs daarvoor nog een overste vinden. En als die er niet meer is, bij wie kan men dan terecht men zijn vragen? Is er op een of andere manier een contactpersoon? Sommige gemeenschappen worden geleid door leken, die daarnaast hun eigen familielevens hebben. Ze doen het vaak met enorm veel liefde en volle overgave. Maar ze moeten zich waarmaken in een religieuze gemeenschap die altijd op zichzelf geleefd heeft. Het is een vorm van ‘interculturaliteit’. Veel uitdagingen, maar ook schoonheid. Ook hier leren we uit de ervaring.

- Er zijn niet alleen oversten, maar ook *raden*. Is er overal nog een reële, actieve raad? En hoe functioneert die? Stroomt de informatie voldoende van de raad naar de basis? Nemen de leden

van de gemeenschap nog deel aan het onderscheidingsproces? Kunnen ze het nog? De communicatie is in vele gemeenschappen een bijzonder delicaat punt. Ik weet dat er in zekere zin nooit genoeg gecommuniceerd wordt. De overste vergeet te delen of denkt dat hij het gedaan heeft. En de zusters/broeders vergeten wat er gecommuniceerd werd (dat is het voordeel van ouder worden: arm geheugen!) En de nood aan communicatie verandert ook naargelang de context: hij is veel groter in perioden van verhuizen of herstructurering. Maar een vorm van communicatie – hoe gering ook – lijkt me steeds nodig en is nooit overbodig.

4. **Huisvesting.** Ik gebruik bewust die algemene term. In sommige gevallen moet de vraag gesteld worden of het leven op verschillende plaatsen vandaag nog zin heeft. Er bestaan veel verschillende formules. Op een bepaald moment is men bijna verplicht om het klooster te verlaten waar de congregatie zo lang zijn intrek genomen heeft. Het zijn historische plekken met voor de religieuzen een grote affectieve waarde. Men trekt zich samen terug in kleinere plaatsen. In huizen. Maar sommige religieuzen wonen op *flats* of gaan naar een woonzorgcentrum. Alleen of met anderen. Daar kunnen de beste redenen toe bestaan. Zelfs in een woonzorgcentrum maakt het een groot verschil of men alleen of met verschillende religieuzen samenleeft. Of bewoont de hele gemeenschap een deel van het woonzorgcentrum? Geen enkele formule is absoluut goed of slecht. Misschien functioneren twee of drie kleinere gemeenschappen binnen één congregatie beter afzonderlijk dan dat zij samen zouden smelten in één grotere gemeenschap. De oplossing kan echter ook in de omgekeerde beweging liggen. Niet alleen in het groeperen van verschillende gemeenschappen die behoren tot dezelfde congregatie – wat het meest logische is – maar men kan zelfs verschillende congregaties samenbrengen. Ik geef dit hier niet als een automatisch heilbrengende oplossing. Meermaals mislukt het experiment en dat kan heel pijnlijke situaties veroorzaken. Maar er zijn ook plaatsen waar het wel lukt en waar men heel gelukkig is. Alles hangt af van de goodwill van de concrete personen en veel ook van de begeleiding.

5. “*Het bisdom*”

Vicariaat. Ik waardeer de manier waarop mijn medewerkers zorg dragen voor de congregaties. De vraag is: hoe kunnen we het vicariaat voor het Godgewijde Leven verder uitbouwen ten dienste van de religieuze gemeenschappen?

Een van mijn vragen is: hebben we mensen genoeg op het veld? Moeten er meer formele of informele begeleiders aangesteld worden? (Ik denk aan de psycho-emotionele begeleiding van individuele religieuzen en gemeenschappen; vooral in perioden van verhuizen, maar ook daarna) Wat is nodig en wat is haalbaar? (Maar we mogen niet te snel zeggen dat iets niet haalbaar is ... creativiteit is niet verboden). Als die er niet is circuleren halve waarheden en onwaarheden. Hoe wordt er gecommuniceerd naar buiten (familie, vrienden, andere congregaties, officiële instanties)?

De bisschop. Ik merk dat de religieuzen graag in contact komen met hun bisschop. Het is blijkbaar niet alleen een kwestie van “religieuze hoffelijkheid”. Ook ikzelf heb die contacten

graag en besef dat er veel te weinig zijn. De dialoog is immers belangrijk, vooral gezien de dringende vragen van de toekomst. We hebben er in de praktijk veel te weinig kans toe. Het spijt mij ten zeerste dat de coronaperiode mij verhinderd heeft op een sneller tempo alle gemeenschappen te bezoeken. Een drietal suggesties komen mij ter ore:

- dat de bisschop voor alle religieuzen ontmoetingsmomenten zou voorzien. Ik zoek een praktische oplossing, maar ben zeker bereid om positief te antwoorden op alle haalbare voorstellen. Ze zijn van harte welkom.
- dat de bisschop een tweejaarlijks bezoek zou doen aan de hoofdhuizen om voeling te houden. Graag! We moeten het vooral tijdig inplannen.
- dat de bisschop een herderlijke brief zou schrijven voor de religieuzen op grote feestdagen. Ik aarzel daar een beetje over. Zou het niet mogelijk zijn om mijn preken op die hoogdagen gewoon uit te printen en te bezorgen bij de religieuzen die met geen computer kunnen om-springen? Ik vind dat er al zoveel van mij gepubliceerd wordt dat ik mijzelf een 'toeterende bisschop' voel ⁶.

Het beheer van de roerende en onroerende goederen.

- Iedereen zal het eens zijn dat we hier een belangrijk punt aanraken. De vraag is vaak: hoe lang kunnen wij nog in ons klooster blijven, dat misschien te groot en onbewoonbaar geworden is? Vanaf wanneer maken we de overgang naar een kleinschaligere woning of appartement? Wanneer gaan we naar een woonzorgcentrum, afzonderlijk of als gemeenschap? Als men na onderling overleg en voldoende op voorhand weet waar men naartoe zal gaan, dan geeft dat een gevoel van rust en veiligheid. Het is bevorderlijk contacten te hebben met congregaties of religieuzen die al wat meer ervaring hebben in nieuwe situaties. En het is goed van het niet te houden bij één enkel advies, dat (terecht of per toeval) gunstig of ongunstig zal zijn. Bij sommigen moet een doembeeld verdwijnen. Vanuit het vicariaat willen we graag meewerken om dat denkproces mogelijk te maken, want alleen komt men er niet toe.
- Het patrimonium van een congregatie is kerkelijk goed. Dat geldt zowel voor gebouwen als voor kunstpatrimonium. Niemand beschikt daar dus over zoals hij of zij wil. Wat waardevol is mag niet zomaar terecht komen op de rommelmarkt. En de archieven moeten een veilige bewaarplaats vinden. Ik stel vast dat deze zorg meestal aan de oversten overgelaten wordt (alvast geen sinecure voor hen!), maar zij roepen dankbaar hulp in van mensen die daar in de Kerk competent voor zijn. Hier kunnen we de *Stichting Zorgpatrimonium Congregaties Bisdom Gent* situeren, de *vzw Onderwijspatrimonium*, de *Stichting Cultuurpatrimonium bisdom Gent* die nauw samenwerkt met PARCUM, het vroegere CRKC, *Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur*. Men moet er alleen tijdig aan denken! Door de regels van de burgerlijke wetgeving te eerbiedigen zijn de kerkelijke verplichtingen nog niet vervuld.
- In samenwerking met het bisdom kunnen we meer doen. Er komt immers een moment waarop men zelf te oud is of onbevoegd om het beheer van de gemeenschap te verzekeren.

---

⁶ Mijn homiliën en andere teksten worden gepubliceerd op mijn auteurspagina op Kerknet: <https://www.kerknet.be/auteur/lode-van-hecke> en ook in de wekelijkse diocesane nieuwsbrief (op donderdag) die iedereen informeert over wat er in het bisdom gebeurt. Abonneren kan eenvoudig via <https://www.kerknet.be/bisdom-gent/organisatie-informatie/elektronische-nieuwsbrief>

Belangrijker dan het materiële zijn de mensen: hoe garandeer je een rustige en zoveel mogelijk een zorgeloze toekomst met de nodige medische verzorging voor ouder wordende religieuzen waarvoor de eigen congregatie niet meer kan instaan? Daarvoor is in ons bisdom al lang de *vzw Solidariteit tussen Congregaties–bisdom Gent* opgericht.

Ik ben blij een groeiend vertrouwen te kunnen vaststellen om samen te werken met de dienst financiën en patrimonium van ons bisdom. Het is van onze kant uit een intensieve opdracht geworden, waar verschillende personen zich mee bezighouden en ik kan getuigen dat ze dat doen met veel liefde en toewijding voor de congregaties. De vragen zijn soms complex en delicaat. Daarom heb ik beslist ook een ‘adviseur zorgvoorzieningen’⁷ aan te werven die zich kan toelagen op de congregaties en de band met hun (voormalige) apostolaatswerken in de zorg. Ik merk dat de eerste contacten bijzonder goed zijn en dat zijn bijkomende dienst in dankbaarheid aangenomen wordt.

6. Buitenlandse hulp. Ik voeg hier een punt toe dat hoger in de tekst had kunnen staan en op het eerste gezicht van een andere orde is. Maar mij lijkt dat het vertrekpunt vaak heel materieel is. Men doet beroep op buitenlandse hulp om het huis draaiende te kunnen houden, een appel gericht tot religieuzen van de eigen congregatie – of een andere congregatie – in het buitenland, zelfs een ander werelddeel. Op zich is daar niets tegen. De Kerk is universeel. Het lijkt zelfs logisch dat “dochters” het “moederhuis” komen steunen in haar oude dag. Die steun wordt gegeven met veel affectie en erkentelijkheid voor de stichtende gemeenschap. Er is al meer dan eens geëxperimenteerd met deze oplossing. Soms lukt het vrij goed. Maar het is geen mirakeloplossing. Liefst ontvang je dan meer dan één persoon uit dezelfde cultuur om de eenzaamheid niet te groot te maken. Het vraagt in ieder geval een niet te onderschatten inspanning en een enorme aanpassing om op lange termijn in een wereld als de onze te aarden. Hoe kan je die jongere personen uit een andere cultuur integreren in een gemeenschap die vooral (zoniet exclusief) uit bejaarden bestaat? Worden zij echt beschouwd als medezuster/medebroeder? Kunnen ze zichzelf zo voelen, of zijn ze alleen een hulpje, een onbetaalde werkvrouw, waarvan de rechten onvoldoende verzekerd zijn? Misbruik van personen is het negatiefste dat men kan meemaken in een religieuze gemeenschap, maar het bestaat. Het is het grootste tegengetuigenis naar de buitenwereld toe. Hier ook geldt dat de rechtvaardigheid de eerste vorm van naastenliefde is.

7. Nieuwe gemeenschappen. De term nieuwe bewegingen en gemeenschappen heeft opgang gemaakt in de jaren '70. Het gaat vandaag vaker om gemeenschappen van buitenlandse oorsprong, met jonge roepingen. Zij komen missionair hulp bieden. Ook dat is natuurlijk een mooie uitdrukking van het katholieke aspect van de Kerk. De ervaring bij ons – die in ons eigen bisdom eigenlijk niet verregaand is – en elders doet ons stilaan begrijpen op welke elementen moeten gelet worden.

---

⁷ Paul Vanden Berghe - paul.vanden.berghe@bisdomgent.be

Een basis tot slagen is niet alleen een voorafgaand duidelijk akkoord met de bisschop maar vooral nadien een blijvende, transparante dialoog. Het komt immers te vaak voor dat die gemeenschappen met een min of meer verborgen agenda komen en dus diocesaan nooit echt geïntegreerd worden. Ze komen met een eigen spiritualiteit. Maar eigen accenten leggen betekent niet dat men een pastoraal project mag hebben losstaand van wat de lokale Kerk aan het uitbouwen is. De vraag is soms: wie leidt, dirigeert feitelijk die gemeenschap? Is zij bezig met een eigen kerk binnen de Kerk uit te bouwen? Het *Dicasterie voor de Instituten van Gewijd Leven en de Sociëteiten van Apostolisch Leven* heeft de laatste jaren een bijzondere aandacht besteed aan de sectaire afwijkingen die men wereldwijd heeft kunnen vaststellen in veel van die bewegingen. Zij die loyaal bijsturen en zich laten begeleiden op de juiste manier, hebben ook het meeste toekomst. De anderen zaaien verdeeldheid in de lokale Kerk of behandelen hun eigen leden op een problematische wijze. Machtsmisbruik binnen de religieuze gemeenschappen zal steeds een bijzonder aandachtspunt moeten blijven (en dat geldt niet alleen voor de nieuwe gemeenschappen of voor de religieuze gemeenschappen, maar overal waar macht aan de orde is). Ik ben vanuit mijn eigen religieus verleden bijzonder gevoelig en alert geworden op dat punt! Het zagezegd spirituele moet veel aardse gebreken dekken.

Ik zie een aantal voorwaarden waaraan moet voldaan worden:

- (1) de taal van de plaatselijke cultuur grondig leren beheersen ;
- (2) de theologische en pastorale vorming van het bisdom volgen (noodzakelijk om niet te stranden in een emotionele religiositeit die onderscheiding mist) ;
- (3) een eerlijk engagement hebben in de parochie en zich inschakelen in het pastorale programma van het bisdom ;
- (4) transparantie over de eigen werking, geen parallelle werking (dus in feite los van de parochie) en geen verborgen agenda ;
- (5) een voortdurend eerlijk en open contact met de bisschop en zijn medewerkers en regelmatige evaluatie.

Deze vijf punten lijken me belangrijk. Men mag er geen enkel uit weglaten.

Het vraagt in ieder geval allemaal tijd en dus van weerskanten veel goede wil en geduld. We kunnen daarin groeien. Het kan een kans zijn tot vernieuwing. Maar de zaken moeten ook moedig en zonder terughoudendheid regelmatig geëvalueerd en uitgesproken worden. Deze gemeenschappen kunnen, als ze echt slagen in hun integratie, een frisse geest doen waaien en de eigen culturele rijkdom meebrengen, die ook ons opener kan maken. Van deze interculturaliteit moeten we geen schrik hebben. De Kerk heeft sinds haar bestaan de kruisbestuiving tussen culturen altijd bevorderd.

SLOTBEDENKINGEN

In mijn visietekst over de priester heb ik het woord “welzijn” vooraan geplaatst. Ik zou het hier opnieuw kunnen doen. We leven in een scharnierperiode. Een eeuwenlange cultuur verdwijnt. Voor de Kerk betekent dat zelfs veel meer: haar positie van vijftien eeuwen is voorbij. Het is natuurlijk eventjes wennen. En niet in het minst voor de religieuzen die zo massief aanwezig waren en eng met dat cultureel christendom verbonden. Ze hebben er grotendeels toe bijgedragen. Maar we staan voor een ander avontuur. We kunnen nog steeds onze bijdrage leveren aan de Kerk van de toekomst, in een totaal nieuwe context. Hoe kan een religieuze roeping, geworteld in het evangelie en het beste dat onze kerkelijke traditie te bieden heeft, er uitzien voor de jongeren? Soms hebben we het gevoel dat we met meer vragen dan antwoorden zitten. Dat is zo in alle crisisperioden. Maar achteraf beschouwd zijn het ook in die moeilijke tijden dat men het meest vooruitgang geboekt heeft, omdat men opnieuw zijn wortels ontdekt heeft en men van daaruit creatief is gaan denken. We moeten gelukkig het antwoord niet helemaal zelf uitvinden. Gods Geest is steeds aan het werk geweest (we zijn er dankbaar om en vinden er steeds inspiratie in) en Hij blijft aan het werk. Onze stichters hebben die Geest gehoord en hebben in hun tijd soms grote risico's genomen. Ze brachten dan ook echte vernieuwing. Ze deden “grote dingen”. Onze positie in de Kerk en de plaats van de Kerk in de moderne maatschappij maken dat “grote” wellicht niet meer zo gemakkelijk. Maar gaat het daarom? Worden we niet uitgenodigd tot een goedheid op onze maat, de maat van onze leeftijd, de maat van onze congregatie... “Kleine goedheid” dus. Spectaculaire prestaties zijn ons niet gegeven, toch niet aan de meerderheid van ons. Maar God werkt met het kleine, voor de kleinen. God herkennen in de kleine, zoals de oude Simeon de Messias herkende in een baby in de tempel. Daarom was hij profet. Misschien had hij op zijn oude dag verzwakte ogen. Maar hij zag met de ogen van het geloof. Hij keek niet achteruit naar het verleden, maar vooruit en hij zag toekomst. Dat is ook ons gegeven door Gods Geest. Ondertussen is het beste dat we kunnen doen: trouw blijven, zoals Simeon en Anna, die ons op het feest van het Godgewijde leven als voorbeeld en voorsprekers gegeven worden. Ze hebben hun hele leven gewacht, zonder te weten of “iets” zou komen. Trouw zijn aan op zich misschien heel eenvoudige zaken, maar die zo goed het essentiële uitdrukken: ons gebed, de lectio, de sacramenten, het getuigenis van een gemeenschapsleven waarin naastenliefde en vergevingsgezindheid dagelijkse kost zijn, openheid naar de mensen, naar hun vreugden en pijnen. Trouw in onbaatzuchtige liefde. Misschien zijn onze handen krachteloos en onze voeten stram. Maar dan kunnen onze ogen nog altijd glimlachen. Ogen vol goedheid en mededogen. Ogen die wijsheid uitstralen. Ogen die hoop geven. Ogen die bewonderen. En dat heeft onze wereld nodig.

Lode Van Hecke
Bisschop van Gent

8 december 2022, feest van de Onbevleete ontvangenis van de H. Maagd Maria